

YAZININ İZİNDE MASAL HARİTALARINI OKUMA DENEMESİ: MASAL TARİHİNE YENİDEN BAKMAK

Trying to Track the Footprints of Fairy Tale: A New Look to the History of Folktale

Yrd. Doç. Dr. Evrim ÖLÇER ÖZÜNEL*

ÖZ

Masallar insan toplulukları için kültürel gen haritaları gibidir. Bu genetik haritanın kodları hem sözlü hem de yazılı olarak kuşaktan kuşağa aktarılır. Buradan hareketle, makalede öncelikle yazılı masal, yani İngilizcesiyle *literary fairy tale* olarak adlandırılan türün Doğu ve Batı'daki gelişim süreci karşılaştırmalı örnekler verilerek incelenmiştir. Özellikle Batı masallarındaki yazılı olarak kuşaktan kuşağa aktarılma süreci kronolojik biçimde ele alınarak Grimm Kardeşlerin bu zincirdeki yeri sorgulanmıştır. Grimm masallarının Fransız masal geleneği ve Perrault'nun masallarıyla ilişkisi yeniden gündeme getirilmiştir. Ayrıca, Grimm Kardeşlerin masal araştırmalarının miladı olarak görülüp görülemeyeceği ya da sahte folklor yani *fakelore* üretip üretmedikleri tartışılmıştır. Bunun yanı sıra, Doğu'nun yazılı masal geleneği irdelenerek bu geleneğin neden on dokuzuncu yüzyıldan sonra cılızlaştığı araştırılmıştır. Sonuç olarak Grimm Kardeşlerin sahte folklor üretmekten çok kendilerinden önceki masal yazma geleneğini takip ettikleri saptanmış ve Grimmlere bakışın ne çok alkışlayıcı ne de yericisi olması gerektiği savunulmuştur. Bunun yerine Grimm Kardeşlere ve masalın yazılı bir tür olarak evrimleşme sürecine uygulamalı halkbilimi çerçevesinden bakılmasının halkbiliminin geleceği açısından daha sağlıklı olacağı iddia edilmiştir. Ayrıca, Türkiye'de uzun süre masalların yeniden yazılması ya da farklı tür ve biçimlerde üretilmesi konusunun nasıl ihmal edildiği dile getirilerek bu durumun değiştirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Grimm Kardeşler, Masal, Yazılı Masal, Sahte Folklor, Uygulamalı Halkbilimi

ABSTRACT

Folk and fairy tales are like cultural gene maps for human communities. The codes of these genetic maps are transmitted from one generation to the next both orally and in black and white. Setting off from this metaphor, this article studies the evaluation of *literary fairy tales* in Eastern and Western cultures comparatively. It examines the process of transmission of literary fairy tale from one generation to another and questions the place of "Brothers Grimm" in this chain. It brings to the fore the relationship of French fairy tale traditions and the stories of Perrault. It also discusses whether the Brothers Grimm are a turning point in folk and fairy tale research or whether they produced fakelore. Additionally, the literary fairy tale tradition of Eastern cultures and its weakening after the 19th century are examined.

It is concluded that the Grimm Brothers did not actually create fakelore but rather followed the story traditions both prior and contemporary to their time. Therefore, it stresses that there is no need to either applaud or criticize them. It is also concluded that the Grimm Brothers and the evaluation of folk and fairy tales as products of written culture should be examined from the point of applied folklore sciences. In addition, the issues of neglecting the need to rewrite Turkish fairy tale culture or reproduce the old stories in different ways are highlighted. The need to care for these stories and the need to change the current neglecting situation are underlined.

Key Words

Brothers Grimm, Folk Tale, Fairy Tale, Fakelore, Applied Folklore

*Çoktur masalın aynası, hangisine bakacağı-
nıza siz karar verirsiniz.*

*Dev aynası da masalıdır, deva aynası da,
devran aynası da....*

Masal, içinde barındırdığı kodlar nedeniyle bir kültürel gen haritası gibidir. Bu özelliğiyle çoğu zaman araştırmacılar, sanatçılar, medya ve politikacılar tarafından insanları erdem, ahlak,

toplumsal cinsiyet rolleri gibi normatif kurallar konusunda eğitebilecek eğlenceli bir oyuncak ve zengin bir araç olarak görülmüştür. Bu eğlenceli araç, özellikle Avrupa kültürünün yapılanma sürecinde önemli bir yere sahiptir. Batı'nın sosyal ve entelektüel tarihi incelendiğinde masalın iki ana yolu izleyerek geliştiği

* Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü Öğretim Üyesi, eolcer@gazi.edu.tr

soylenabilir. Bunlardan biri halkın içinde “kaba saba ve naif” bir biçimde anlatılarak yaşayan “sözlü” masal geleneğidir; diğeri de izleri günümüzde de görülebilen, eğitilmiş, okuryazar kesimin ilgisini çeken “yazılı” ya da “edebî” yani İngilizcesiyle *literary fairy tale* geleneğidir¹.

Bu çalışmada masalların izi öncelikle Batı'nın yazılı masal haritası, yani “*literary fairy tale*” geleneği göz önüne alınarak sürülecektir. Bunu yaparken masalın sözlü mü yoksa yazılı bir tür mü olduğu sorusundan çok, yazılı kültürün masalın sözüne kattığı “saygınlık” üzerinde durulacak ve bu saygınlığın farklı boyutları tartışılacaktır. Walter J. Ong, sözlü mirasa saygınlık kazandırılanlar arasında Alman romantikleriyle birlikte Grimm Kardeşleri de sayarken (31) bir anlamda da yazının söze ve sözlü olana kattığı itibarı vurgulamak istemiştir. Bugün artık sözlü ve yazılı olma durumunun ikili bir karşıtlıktan çok ikili bir birlik olduğu pek çok araştırmacı tarafından kabul gören bir yaklaşımdır. Sözü ve yazıyı birbirinden keskin ayıran kuramların yerini söz ve yazının bir aradığına vurgu yapan kuramsal yaklaşımlar almıştır. Yazı ve sözün birbiriyle iç içe geçtiği noktaların göz ardı edilmesi Türk masal çalışmalarında da kendini göstermiştir. Hatta bu durum artık masalın bugün artık neden “anlatılmaya değer” bir tür olarak görülmediğinin nedenleri arasında sayılabilir. Bu bağlamda, kökleri oldukça eskiye dayansa da Grimm Kardeşlere atfedilmiş, Türkçeye *Külkedisi* olarak çevrilen masalın okul öncesi eğitim programlarında bile, aynı ya da benzer konuları olan *Küllü Fatma* ya da *Sırmalı Pabuç* masallarından daha çok tercih edilmesinin nedenleri üzerinde de düşünmek gerekir. Şimdiye kadar Türk masal ve masal araştırmaları tarihinde gözden kaçmış bu meselelerin ele alınması masalın sürdürülebilir olması bağlamında önemsenmelidir.

Avrupa yazılı masal geleneği incelenirken *Binbir Gece Masalları* görmezden gelinemez. Bu nedenle makalede *Binbir Gece* gibi Doğu kökenli masalların da, Batı dünyasında yarattığı etkiler dikkate alınarak “gizemli” addedilen yolculukları irdelenecektir. Bunu yaparken merkeze halkbilimciler tarafından ya kahraman ya da sahtekâr olarak yorumlanan Grimm Kardeşlerin masal çalışmaları alınacaktır. Çünkü bazı araştırmacılar Grimmli masal çalışmalarının miladı olarak görmekte, bazıları da onların *fakelore* yani sahte folklor yaptıklarını savlamaktadırlar. Bu soruların ötesinde asıl fark edilmesi gereken, masal denildiğinde neden akla ilk Grimm Kardeşlerin geldiğidir.

Bu noktada, masalın yazılı ve sözlü biçimlerine ilişkin tartışmaların yanı sıra Batı dünyasındaki masal tarihine göz atmak gerekir. Masallar Batı dünyasında bu iki yolu izleyerek bugün devasa kültür endüstrisinin bir parçasına dönüşmüştür. İlk yol gelişerek profesyonel hikâye anlatıcılığına evrilmiş; ikinci yol ise, kendi içinde görsel ve basılı tüketim kültüründe saygın bir yer edinmiştir. İlk yolun geldiği noktada, masal ve hikâye anlatıcılığı profesyonel bir meslek olarak yaşamını sürdürmektedir; hatta Kuzey yarımkürede bahar ekinoksunda tüm dünyada ortak bir masal ve hikâye anlatma günü kutlanmaya başlanmıştır. Bu yolla kadim bir gelenek günümüz dünyasında yeniden dolaşıma sokulmuş ve eski itibarını kazanmıştır. İkinci yolun başarısı ise çocuk edebiyatının günümüzde eriştiği satış rakamlarında aranabilir. Bu başarının temellerinde çocuk edebiyatının Avrupa yazılı masal geleneğinden beslenerek bugünlere gelmiş olduğu gerçeği yatar. Bunun yanında, Avrupa ve Amerika'daki çizgi film endüstrisinin başarısında da masalların büyük payı vardır. Tüm bu başarı öyküleri, Avrupa kültürünün yazılı masal ge-

leneğinin önünü açarak gelişmesine izin vermesiyle yakından ilişkilidir.

Masalın bir gösterim olduğunu ve her anlatımda yeniden doğduğunu söyleyen performans kuramı takipçileri haklıdır; ne var ki aynı ifadeyi bu sorular ekseninde, “masal hangi biçimde ele alınır alınsın yeniden doğar” diyerek ifade etmek de mümkündür. Kendine tüm dünyada milyonlarca okur ve izleyici bulan Harry Potter adlı kahramanın ünlü “felsefe taşı” Doğu’nun “gizemli” *Binbir Gece Masalları*’nda bulunmaktadır. Buradan, on yedinci yüzyılda Fransız Charles Mayers’in *Cabinet de Fée* adlı eserine aktarılmıştır. *Harry Potter* adlı romanın yazarı J. K. Rowling’in eserine gelene kadarki yolculuğu masalın *söz-yazı-gösterim* üçlüsü bağlamında takip edilmeye değerdir. Aynı biçimde *Pamuk Prenses* masalının Grimm versiyonunun 1937 yılında, *Uyuyan Güzel* masalının 1959’da ve ardından pek çok Grimm masalının peş peşe Walt Disney’in büyümlü dünyasında yeniden doğması, daha sonra bu büyümlü dünyanın -*Shrek* gibi- masallardan esinlenmiş sinema filmlerinde alt üst edilmesi, dünyada profesyonel masal ve hikâye anlatıcılarının masalların göçebeliğini sürdüren faaliyetleri, masalın her ne biçimde ele alınır alınsın yeniden doğduğunu ispat eder niteliktedir. Ayrıca günümüzde Almanya’da, Grimm Kardeşlerin masalları derlediklerini söyledikleri bölgelerin kültür turizmine açılarak “masal yolu” oluşturulması ve bu yolun özellikle balayı çiftlerine pazarlanması da masalın, kültür-uygulama-ekonomi üçgeninde verimli bir biçimde kullanıldığını göstermektedir. Bu örnekler, masalların çoklu kullanım alanlarını görmek ve masal hazinelerinin değerlendirmede bunları hatırlamak bağlamında önemlidir.

Türkiye’deki masal araştırmaları- na bakıldığında, özellikle halkbilimciler arasında masalın sözlü bir tür oldu-

ğuna dair söylemin daha güçlü olduğu görülür. Yazılı masal geleneği bilindiği hâlde üzerinde nedense pek fazla durulmamış ya da dikkatlerden kaçan bir ayrıntıya dönüşmüştür. Araştırmalarda kimi yaşamsal yönlerin göz ardı edilmesine neden olan bu bakış, hem Batı kaynaklı masallara yaklaşımda hem de bugün Türk masalları üzerine söylenenlerde kendini belli etmektedir. Batı’nın masalı kullanarak geldiği noktayla, Türkiye’deki durum karşılaştırıldığında ortaya ilginç bir tablonun çıkacağı açıktır. Türkiye’de bugün yazılı masal geleneğinden söz etmek birkaç cılız örnek dışında neredeyse imkânsızdır. Sözlü masal geleneği ise hemen hemen yok olmak üzeredir ya da tüm özgünlüğünü yitirmiştir. Kökleri oldukça eskiye dayanan masal anlatıcılığının ve onuncu yüzyıldan itibaren takip edilebilecek yazılı masal geleneğinin bugünkü durumuna öz eleştirel yaklaşabilmek önemlidir. Bu nedenle masal tarihini incelerken yazılı ve sözlü masal kavramlarının birbirleriyle kesiştiği ve iç içe girdiği yanları göz önünde bulundurmak, araştırmacının ufkunu genişletecek bir unsur olarak akılda tutulmalıdır.

Masalların sözlü mü yoksa yazılı mı olduğu tartışmalarının yanı sıra masalın halkın mı yoksa eğitilmiş, okuryazar yüksek kesimin mi olduğuna dair eski bir tartışma daha bulunmaktadır. Linda Dégh, Grimm Kardeşlerin halktan aldıkları ve halka kazandırdıklarını tartıştığı, “What Did the Grimm Brothers Give to and Take From the Folk?” başlıklı makalesinde, yazılı ve sözlü masal geleneğinin birbirinden ayrı türler olup olmadığını sorgular. Dégh, makalesinde bu tartışmanın halkbiliminin doğasında var olduğunu söyler. Dégh’e göre, halk ile yüksek kesim ya da yazılı ile sözlü olanın arasındaki ilişkiyi çözümleyebilmek için esas olarak halk kültürü ürünlerine ve onları kendi hedef ve ilkeleri

doğrultusunda kontrol eden araştırmacılara, sanatçılara, eğitimcilere, politikacılara ve pazarlamacılara dikkat etmek gerekir (66).

Bu söylem Dorson'un romantik milliyetçilik ve folklor arasında kurduğu ilişkiyi (25) anımsatır. Günümüzde, ilk bakışta kargışlanmayı gerektiren bir yaklaşım gibi duran folklorun milliyetçi yansımaları, masalın bu bağlamda kullanıldığında elde ettiği zafer düşünüldüğünde yeniden değerlendirilmesi gereken bir söyleme dönüşmektedir. Bu durumun Türkiye'deki sürecini Öcal Oğuz, "Türkiye'de Mit ve Masal Çalışmaları veya Bir Olumsuzlama ve Tek-Tipleştirme Öyküsü" adlı makalesinde tartışır. Oğuz, Jacob ve Wilhelm Grimm'in, halkbilimcilerin dünyasında büyük bir takdir ve saygıyla karşılanıp "Grimm Kardeşler" olarak adlandırıldığını, buna karşın farklı amaç ve içeriklere sahip olsa da Türk mitoloji ve masal konularına yönelen Atsız ve Boratav'ın "Düşman Kardeşler"e dönüşmesinin Türk mitoloji ve masal çalışmalarına etkisini sorgular (37). Oğuz'un bu sorgulaması farklı bir tartışma eksenine sahip olsa da, bu çalışmanın baktığı pencereye yakınlığıyla dikkat çekicidir.

Türkiye'de masal çoğunlukla sözlü bir tür olarak kabul görmüş ve yazılı bir türe dönüştürülmesi fikri üzerinde çok da fazla durulmamıştır. Elbette Ziya Gökalp, Nihal Atsız, Eflatun Cem Güney gibi isimlerin bu konuda çalışmaları olmuştur. Ne var ki bu çabalar cılız kalmış, ötelenmiş ya da sonradan sürdürülememiştir. Bunun bir nedeni de halkbiliminin bir disiplin olarak kurumsallaşma sürecinde araştırmacıların masalı derlediği biçimiyle koruma yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Elbette bilimsel açıdan doğru ve tartışmasız olan bu durum masalın bir anlamda hareket-sizleştirilmesine neden olmuştur. Sözlü kültürde canlı ve sürekli değişim içinde

olan masalın halk ağzından alındığı gibi derlenerek arşivlenmesi ya da incelenmesi masalı adeta dondurularak poşetlenmiş ürünlere benzetmiştir. Nedense zamanla bu bir alışkanlığa dönüşmüş ve masalla ilgili farklı açılımların önü, varlığı sözlü kültürün sürdürülebilirliği ile yakından ilişkili halkbilimi disiplini araştırmacıları tarafından kesilmiştir. Oysaki Türk coğrafyasında onuncu yüzyıldan itibaren dolaşımada olan pek çok masal ya da anlatı türünün çevirileri ve özgün ürünleri bulunmaktadır. *Altun Yaruk* (VIII-IX yy.), *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi* (X. yy.), *Kelile ve Dimne* (1260), *Bahar-ı danış* (1873), *Tutiname* (1840), *Sinbadname*, *Camasbname*, *Binbir Gece Masalları*'nın (15. yy.) çevirileri, *Ferec ba'de-ş-şidde* (XVI. yy.), *Binbir Gündüz Masalları* (1867)², *Kırk Vezir Hikâyeleri* gibi pek çok eser bunlar arasında sıralanabilir. Ayrıca 1796 yılında yazılan Giritli Ali Aziz Efendi'ye ait *Muhayyelat* adlı eser üç uzun masaldan oluşmaktadır (1-6). *Binbir Gece* ve *Binbir Gündüz* masallarının etkileri görülen bu eser, yazılı masal geleneğine son derece uygun bir örnektir. Emin Nihat Efendi'nin *Müsameratname* adlı eseri de gene bu çerçevede ele alınabilecekler arasındadır. Bunun dışında, *Anonim Osmanlı Tarihi*'nde, Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde, Şeyhi'nin *Harname*'sinde ya da buna benzer pek çok metinde masalların izlerini sürmek mümkün görünmektedir. Ayrıca *Bil-lur Köşk Masalları*, Ahmet Mithat'ın 1871'de basılan *Kıssadan Hisse* adlı eseri, Ziya Gökalp'ın masalları, Eflatun Cem Güney'in masalların dilini değiştirecek yayımlaması aslında hep masalın yazılı olarak ilerleyebileceğine dair delil gösterme çabası olarak görülebilir.

Özellikle Ziya Gökalp'ın masal çalışmaları Alman ruhunun ön planda olduğu yılların ürünü olarak farklı bir yere sahiptir. Ziya Gökalp masallarını sözlü

gelenekten derlememiştir hatta bunu Küçük Mecmûa'da yayımladığı masalları kast ederek şu biçimde dile getirir: “Mecmuamızdaki masallar, maatteessüf bu usûle muvafık olarak toplanamamıştır. Çünkü bir hakiki masalci bulamadık. Mamafih, masallara renk veren an'anevî ibareleri, tabirât-ı mahsuseyi aynen zabtettik” (268). Ziya Gökalp'ın bu sözleri Grimm Kardeşlerin yayımladıkları kitabın ilk baskısının önsözünde masalları doğrudan usta masal anlatıcılarından derlediklerini söylemelerini hatırlatır. Ziya Gökalp'ın bunları söyleme nedeni Avrupa masal araştırmalarından etkilendiğinin de bir göstergesi olarak yorumlanabilir. II. Meşrutiyet sonrasında çocuk yetiştirmeye verilen önemin artmasından da etkilenen Ziya Gökalp, “Kızıllema”, “Alageyik”, “Yeşil Boncuk”, “Küçük Şehzade”, “Altun Işık”, “Arslan Basat”, “Yaradılış”, “Alp Arslan”, “Türkün Tufanı”, “Küçük Tomris”, “Kolsuz Hanım” (XXVII) gibi pek çok masal yazmıştır. Gamze Korkmaz, “Kolsuz Hanım’ Üzerine Yazılı Kültür ve Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Bir Çalışma” adlı makalesinde, Ziya Gökalp'ın “masal” hakkındaki düşünceleri incelendiğinde, onun masalların estetik yönünden çok eğitici işlevini vurguladığının görüldüğünü belirtir. Aynı zamanda, Ziya Gökalp'ın masalların çocuk terbiyesi için kullanılabilmesine dair görüşlerini de aktarır (54-55). Ziya Gökalp'ın çocuk eğitimi için masalları işaret etmesiyle, Grimm Kardeşlerin masalları çocuk edebiyatının bir parçası yapma girişimleri arasındaki paralellik Türk masallarının da bir zamanlar yazılı metinlere dönüştürülme girişimine iyi bir örnek olarak gösterilebilir.

Doğu'nun anlatı geleneği düşünüldüğünde de masalın yazıya aktarılma süreçlerini çok erken tarihlere dek götürülebileceği görülür. Örneğin Galland'ın 1704-1717 yılları arasında Osmanlı çoğ-

rafiyasından derleyerek Fransa'ya götürdüğü *Alf Leyle ve Leyle* yani *Binbir Gece Masalları*'nın yazılı izleri araştırmacılar tarafından oldukça erken bir döneme tarihlendirilir. Galland, 1677-1688 yılları arasında Fransa'nın İstanbul elçisiyle birlikte çalışmış ve o yıllarda eline geçen pek çok yazmayı ve anlatıyı beraberinde götürmüştür. Daha sonraları Galland'ın bu tercümelemeleri Fransız yazılı masal geleneğinde etkin bir rol oynamıştır. Ulrich Marzolph, koleksiyonun varlığına kanıt olacak ilk belgenin 879 yılından öncesini işaret ettiğini söyler (16)³. Saim Sakaoglu, *Binbir Gece Masalları*'nın Osmanlı'da görülen ilk çevirisinin Abdi adlı bir mütercim tarafından 1429 yılında Sultan II. Murat'a sunulduğunu yazar (Sakaoglu 1999: 17). Bu da *Binbir Gece Masalları*'nın Osmanlı coğrafyasında on beşinci yüzyıldan beri bilindiğini ve anlatıldığını düşünmek için yeterlidir. On beşinci yüzyılda yazılı masal geleneğinin en azından İstanbul ve çevresinde tüketilmesi önemlidir. Çünkü yazılı masal geleneğinin “kent” yaşamında dolaşımında olması, dönemin Avrupa kentlerindeki durumla karşılaştırılabileceğini düşündürmektedir.

Şüphesiz bu metinler de yazıya aktarılırken yazı dilinin incelikleriyle muhatap olmuşlardır. Masalın yazı diliyle tanışma tarihinin eskiliği araştırmamız açısından önemlidir. Yukarıda da dile getirildiği gibi, masal on dokuzuncu yüzyılda halkbilimcilerin araştırma sahasına girene kadar sözlü kültürde olduğu kadar yazılı kültür alanında da çiçeklenmiş ve renklenmiş bir türdür. Ancak o günden beri masal, sadece sözlü yayılımı dikkate alınan bir tür olarak algılanmaya başlanmıştır. Fakat Batı'da bu durum oldukça erken bir tarihten itibaren değişmiştir; sonrasında halkbilimciler masalların kökenini aramaktan ya da motiflerini tespit etmekten vazgeçerek masallarla ilgili farklı çalışmalar yap-

maya başlamışlardır. Masallar üzerinde yapılan biçimsel, toplumsal ya da eğitsel çalışmaların akademik açıdan saygınlığını tartışmaya gerek yoktur. Ancak gözden kaçan bir noktaya da dikkat çekmek gerekir. Masal yalnızca akademik disiplinlerin biçimsel, toplumsal ya da eğitsel çözümlenmeleri ile sınırlandırıldığına, okunabilir ya da dinlenebilir olma özelliğini hızla yitirmektedir. Bu nedenle masalın yazılı, edebî bir tür olarak ya da sözel bir performans sanatı olarak kurumsallaşmasının önemi dikkate alınmalıdır.

Bu noktada, masalın Avrupa tarihindeki yerini Grimm Kardeşlerin popülerliğini göz önünde bulundurarak değerlendirmek uygun olacaktır. Burada özellikle Grimm Kardeşler ile Fransız masal geleneği arasındaki ilişki dikkat çekicidir. Bu nedenle, Avrupa yazılı masal tarihi kronolojik olarak gözden geçirildikten sonra, Fransız masalları ve Grimm masalları arasındaki ilişki tartışılacaktır.

Jack Zipes, masal tarihine eleştirel yaklaşan araştırmacılardan biridir. Zipes, peri masalları denilen türün, genellikle *Zaubermarchen* ya da *conte merveilleux* olarak adlandırılan hikâyeye anlatma geleneğinin farklı bir biçimi olduğunu söyler. Zipes'a göre bu masallar on beş, on altı ve on yedinci yüzyıllarda yazıya geçirilmiştir; böylece yazılı masal geleneği aşamalı olarak kendi tiplerini, motiflerini, karakterlerini ve olay örgülerini oluşturmuştur. Temelinde sözlü kültür olmasına karşın bu masallar, zamanla aristokrat sınıfın ve eğitilmiş orta sınıfın okur kitlesine hitap edecek biçimde dönüştürülmüştür. Sonuçta, özünde halkın kaba saba inanç ve sözleri olan halk masalları, süreç içerisinde ortaya çıkan gelişmelerle yeni bir tür olarak varlık göstermeye başlamıştır (Zipes 1999: 2-3). Zipes'in yazılı masal geleneğinin özünde halkın "kaba saba inanç

ve sözleri"nin bulunduğunu söylemesi önemlidir. Onun sözleri bir anlamda da halka karşı ilginin ilk kıpırtılarının masalların popülerleştirilmesiyle paralel olduğunu görmemizi sağlar. Söz konusu kaba saba sözlerin, allanıp pullanarak halkı eğitici, didaktik bir yapıya dönüştürülme süreçlerinin erken izleri bugünkü durumu tahlil edebilmek bağlamında da önemlidir.

Zipes, yazılı masal geleneğinin oluşma sürecinin aristokratların ve orta sınıfın, köylüye ve halka olan ilgisinin uyanmasıyla başladığını söyler. Ne var ki bu ilgi, bir süre sonra okuma yazma bilmeyen anlatıcıların seslerinin bastırılmasını ve özellikle kadın anlatıcıların masal yazmasının engellenmesini beraberinde getirir. Böylece masallar erkek dünyasına uygun biçimiyle yazıya aktarılmış olur. Daha sonraları yazılı masal geleneği geliştikçe ve işlendikçe masal türü bireyselleşmiş ve entelektüeller ve sanatçılar tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Zipes 1999: 7). Masalların kadın anlatıcıların ağzından derlenip erkek bakış açısıyla yazıya aktarılması daha sonra pek çok araştırmacı tarafından eleştirilmiştir. Dişil sözün eril yazıya dönüşme macerası masallar incelendiğinde apaçık ortaya çıkar niteliktedir. Ayrıca bu durum masalların kadının sözü olarak bilindiğine dair klişeyi sarsıcı bir yaklaşımı da akılda tutmayı gerektirmektedir. Ne var ki Zipes'in burada dikkat çektiği dönüşüm pek çok açıdan eleştirebilir olsa da Avrupa masallarının âdeta kaderini değiştirmiştir. Önceleri ötelenen ve görmezden gelinen masal belki de bu yolu kullanarak bugünkü saygınlığını kazanmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi masalın yazıya aktarılma serüveni oldukça eskilere dayanmaktadır. Ancak özellikle Avrupa masalları düşünüldüğünde önceki ufak tefek masal yazma girişimlerine karşın masalın gerçek anlamda

yazıya aktarılma sürecinin, Giovanni Francesco Strapola'nın 1550-1553 yılları arasında yazdığı *Le piacevoli notti* (İng. *The Pleasant Nights*; Keyifli Geceleler) adlı eserle başladığı söylenir (Zipes 1999: 9). Bu eserde masallar eğitilmiş erkek ve kadınlar için kaleme alınmıştır. Strapola masallarını Milan'dan kaçan bir grup sürgündeki aristokrat için bir araya getirmiştir. *Le piacevoli notti*, genelde erotik fıkralar, fabllar ve peri masallarından oluşan bir eserdir. Bu özellikleriyle Strapola'nın eseri Avrupa'da eğitilmiş bir kesime hitap ederek yazılmış ilk masal kitabı olarak kabul edilebilir. Strapola'nın ardından 1634 yılında Giambattista Basile'in ölümünden sonra basılan ve klasik edebiyattaki hamseler gibi beşleme anlamını taşıyan *Il Pentameron* gelir (Zipes 1999: 10). Basile'in külliyyatında bugün de adları bilinen *Çizmeli Kedi*, *Uyuyan Güzel*, *Külkedisi*'nin erken versiyonları gibi masallar bulunmaktadır. Basile'in masalları günümüzde de hala popülerliğini korumakta ve masal tüketim çemberinde önemli bir yer tutmaktadır.

Masal yazma geleneğinin Avrupa'da ilk önce İtalya'da gelişmesinin nedenini Zipes, o dönem İtalyan şehirlerindeki ticari hareketliliğe bağlı olarak artan okuryazar oranıyla ilişkilendirir. O dönem İtalya'sında sarayda ve şehir merkezlerinde kültürel etkinliklerin yoğun oluşu da insanlar arasında hikâye ve masal anlatmayı teşvik edici unsurlardan sayılmalıdır. Şehir hayatındaki kültürel zenginlik ve seyahat eden hikâye anlatıcılarının çokluğu bu durumu yaratmış olmalıdır. Ona göre, kesin olarak belgelenmemiş olsa da dönem İtalyan yazılı masalları tüm Avrupa'da basılı bir biçimde dolaşmaktadır (Zipes 1999: 11). Bu noktada yazılı masal geleneğinin kent kültüründe kendine yer edinişini fark edebilmek önemlidir. Bu durum Batı'da oldukça erken bir dönemde yazılı

masal geleneğinin kent kültürü içerisine yerleşmeyi başardığını göstermektedir. Masal bir yandan halk arasında anlatılmaya devam edilirken bir yandan da kentin kültür mirası içinde görülmeye başlamıştır. Oysaki Osmanlı döneminde oldukça erken dönemlerde dolaşıma girmiş olan yazılı masal geleneği daha sonraları gözden düşmüş hatta yirminci on dokuzuncu yüzyıldan sonra özellikle Avrupa kökenli olanlar dışında masal kentin kültürel dolaşım ve tüketim ağına neredeyse hiç girememiştir. Bu nedenle masal hala köyde ve kırdan aranmakta ve kentin tükettiği ve ürettiği masallar pek fazla dikkate alınmamaktadır.

Avrupa'da yazılı masal geleneği söz konusu olduğunda yıldızı geç parlayan ülkelerden biri de İngiltere'dir. Güçlü bir deniz imparatorluğu olan İngiltere'de de 1386-1400'de Chaucer'ın *Canterbury Tales* (Canterbury Hikâyeleri) adlı eseri, 1590-1596'da Spencer'ın *The Faerie Queen* (Periler Kraliçesi) adlı eseri ya da Shakespeare'in kimi eserleri masalardan esinlenilerek kaleme alınmıştır. Buna karşın İngiltere yazılı masal geleneğinin başladığı ve geliştiği yer olamamıştır. Zipes'a göre bunun nedeni on yedinci yüzyılda İngiltere'de eğlenceye karşı yürütülen Püriten düşmanlıktır (Zipes 1999: 11). İngiltere'deki Püriten düşmanlık uzun yıllar pagan öğeleri yasaklamış ve halkı büyüden uzak tutmayı hedeflemiştir. Söz konusu baskı ve yasaklamalar nedeniyle İngiltere, Orta Çağ'da çok fazla olağanüstü ve büyülü anlatıya sahip olsa da ironik bir biçimde bu dönemde yazılı masal geleneğiyle ön plana çıkamamıştır. Bunun yerine yazılı masal geleneğinin baskın bir biçimde diğer bölgeleri de etkilediği ülke Fransa olmuştur.

Zipes'a göre Fransa'nın yazılı masal geleneğinin güçlenmesinin pek çok nedeni vardır. Her şeyden önce, Fransa o dönem Avrupa'sında güçlü bir ülkedir

ve Fransızca, soylular arasında en çok tercih edilen dil konumundadır. Ayrıca matbaanın basılı eserlerin dolaşımına olan katkısı ya da o dönem Fransa'sında kültürel faaliyetlerin yoğunluğu da bunu destekleyen unsurlardandır. Tüm bunlar birleştiğinde Fransa, yazılı masal geleneğinin gelişebilmesi için uygun konuma yerleşmiştir (Zipes 1999: 12). Ne var ki Fransa'nın yazılı masal geleneğinde öncü olabildiğinin sebebi tüm bu unsurların da birleşmesiyle Paris'te 1600'lü yılların başında açılan ve on sekizinci yüzyıla dek baskın varlığını sürdüren masal salonlarıdır. Fransız aristokrat kadınları önceleri kendi evlerinin salonlarını ilk olarak kadınlara, ardından da erkeklere açmışlardır. Bu salonlarda sanat, edebiyat, aşk, evlilik, politika ya da özgürlük gibi kendileri için önemli olan konuları tartışmışlardır. Zipes bunun altında yatan nedenin kadınların birey olarak kendilerini ortaya koyma ve toplumun diğer kesimlerinden farklı olduklarını gösterme istekleriyle ilişkilendirilebileceğini söylemektedir (Zipes 1999: 32). Asıl önemlisi, bu toplantılara katılanların basit ve kaba olanı zekâ ve yaratıcılıkla birleştirerek bu sohbetlerin içine katabilmeleridir. Yani en banal şeyi bile eşsiz ve parlak bir söze dönüştürmek son derece saygın bir durum yaratmaktadır.

On yedinci yüzyılın ortalarına doğru da kadınlar, bu salonlarda masal motif ve konularını birbirlerini etkilemek için kullanmaya başladılar. Bu, bir süre sonra moda oldu ve hızla yayılmaya başladı. Bu salonlardaki anlatıcıların çoğu kadınlardan oluşmaktaydı ve bu kadın anlatıcılar masalları âdeta bir tatlı gibi yemek sonrasında konuklarına ikram eder hâle gelmişlerdi. İşte bu noktada Zipes bu salonlarda anlatılan masalların yani *conté de fee* denilen türün şimdi yazılı masal yani *literary fairy tale* denilen türe dönüştüğünü söylemektedir (Zipes

1999: 33). On yedinci yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise bu salonlarda anlatılan masallar yazıya geçirilmeye başlamıştır. Hatta bu tür etkinlikler özellikle karnaval zamanlarında Kral XIX. Louis'in sarayında bile düzenlenmektedir. Tüm bu gelişmeler bize masalın yalnızca halkın kendi iradesiyle üretip anlattığı bir tür olmadığını açık bir biçimde göstermektedir. Ayrıca masalın kent kültürüne kabulüne iyi bir örnek olarak da Fransız masal evleri dikkate değerdir. Bu masal evlerinin bir süre sonra iktidarla ters düşerek kapanmaları da gene masalın siyasal iktidarla olan ilişkisini irdelemek bakımından önemsenmelidir. Bu bir anlamda da Fransız ihtilalinin kültürel alt yapısındaki sözlü geleneği ihmal etmemek gerektiğini hatırlatır niteliktedir.

O dönem Fransa'da en verimli ve bilinen yazarları arasında Mme Marie Catherine D'Aulnoy, Mme de Murat ve Mll L'Hertier gibi kendi masal salonları olan masal yazıcıları bulunmaktadır. Zipes bu yazarların Fransa'nın o günkü şartlarına uygun olarak bu masalları modernize ettiklerini belirtmektedir (Zipes 1999: 34). Ama bu türün popülerleşen ismi Charles Perrault olmuştur. 1696 yılında bu salonlardan dinleyerek yeniden yazdığı masalları *Histoire ou contes du temps passé* (Geçmiş Zaman Masalları veya Hikâyeleri) adıyla yayımlamıştır. Zipes, Perrault'un pek çok masaldaki olağanüstü öğeyi, büyülerle ilgili bölümleri ve hurafeleri edebiyatın modern yüzü olabilmek amacıyla kendi ahlaki değerleri doğrultusunda yeniden yapılandırıldığını belirtir. Zipes'a göre bugün klasikler arasında yer alan Perrault'nun tüm masalları Fransa'da o dönemde popülerleşen sözlü ve yazılı masallardan türemiştir ama Perrault bunları seçkin bir kesime hitap edecek biçimde yeniden dönüştürmüştür (Zipes 1999: 36).

Bu noktada, Grimm Kardeşlerin masal çalışmalarını Fransız masal geleneği çerçevesinde yeniden değerlendirmek uygun olacaktır. Grimm Kardeşler masallarını 1812 ve 1815 yıllarında iki cilt olmak üzere *Kinder und Hausemarchen* (Çocuk ve Ev Masalları) adıyla basarlar. Buraya kadar Grimm'lerin yaptığı Avrupa yazılı masal geleneği içerisinde değerlendirildiğinde alışılmış bir durum olarak nitelenebilir. Ama Avrupa yazılı masal geleneği bütünsel bir bakışla değerlendirildiğinde aklı şöyle bir soru gelmektedir: Avrupa'da yazılı masal geleneği bu denli eskiyse neden masal çalışmalarının miladı Grimm Kardeşler olarak kabul görmüştür ya da basıldığı dönemde *Kinder und Hausemarchen*, İncil'den sonra en çok okunan kitap unvanını nasıl elde etmiştir? Benzer soruları Heinz Rölleke, Ruth B. Bottigheimer, Marcia Lane, Ines Köhler-Zülch, Donald Haase gibi pek çok araştırmacı da sormuştur. Yanıtları ararken Grimm Kardeşlerin masalları derleme ve yayımlama serüvenlerini gözden geçirdiğimizde karşımıza şaşırtıcı hikâyeler çıkar. Örneğin Grimm'lerin iddia ettikleri gibi masalları köy köy dolaşarak toplamadıkları anlaşılmıştır. Zipes, bazı Alman masal araştırmacılarını kaynak göstererek Grimm Kardeşlerin masalları derlemek için evlerine bazı hikâyeye anlatıcılarını davet ettiklerini ve anlatıcı anlatırken bunları kaydettiklerini aktarmaktadır. Daha da ötesi Grimm'lerin masalları derlediklerini söyledikleri kaynak kişilerden bazılarının köklerinin Fransa'ya dayandığı ve ana dillerinin de Fransızca olduğu bugün bilinen bir gerçektir. Grimm Kardeşlerin kimi masalları yazılı versiyonlarından okudukları ya da onlara göre ellerindeki kopyaların üzerinde oynama yaptıkları bile söylenmektedir (Zipes 2002: 28-30). Bu savlar Heinz Rölleke, Christa Kamenetsky, Wilhelm Schoof gibi pek çok araştırmacı tarafından da desteklenir durumdadır.

Grimm masallarının Fransız Perrault'nun masallarıyla olan benzerlikleri de ortaya çıkarılmıştır. Bu araştırmacıardan biri olan Harry Velten, Perrault'nun Alman folkloru üzerindeki etkilerini irdelediği "The Influence of Charles Perrault's *Contes de ma Mère L'oise* on German Folklore" adlı makalesinde, Grimm Kardeşlerin yayımladığı Alman masallarının Fransız yazılı masal geleneğinden nasıl etkilendiğini ayrıntılı bir biçimde çözümler. Velten, Grimm'lerin *Dornröschen* yani *Uyuyan Güzel* adıyla bilinen masallarının Perrault'un *La belle au bois dormant* adlı masalına neredeyse tamamen benzediğini örnekleriyle gösterir (960). Velten, bu masal dışında da *Kırmızı Başlıklı Kız* ve *Külkedisi* gibi masallardaki benzerlikleri de ortaya koyar (968). Dahası Velten, incelediği on bir Perrault masalından ikisi hariç diğer hepsinin Grimm'lerin masal külliyyatında oldukça benzer bir biçimde bulunduğunu ortaya koyar ve Alman masal geleneğinin nasıl Fransız yazılı masal geleneğinden etkilendiğini açıklar (970).

Velten'in araştırması Grimm masallarının yolculuğunu takip açısından ilginçtir. Bu araştırmalar Grimm Kardeşlerin Fransız yazılı masal geleneğinden etkilene ihtimallerinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ne var ki, Grimm'lerle ilgili tek şaibeli durum bundan ibaret değildir. Maria Tatar, *The Hard Facts of the Grimm's Fairy Tales* adlı çalışmasında Grimm'lerin *Kinder und Hausemarchen* adlı masal derleme çalışmalarının çeşitli baskılarını karşılaştırmalı olarak inceler. Tatar'ın aktardığına göre Grimm Kardeşler yaptıkları her baskıda hem önsözlerini hem de masalların içeriklerini değiştirmişlerdir. Tatar'ın bu konuda verdiği örneklerden biri ilginçtir. Grimm'ler, 1812'de yaptıkları ilk baskının önsözünde öncelikle kendilerini kutlarlar. Onlara göre, "romantik bir

ruhla” ortaya çıkarılan bu masal kitabı oldukça “erdemli” bir iştir. Grimm’ler bu önsözünde, derledikleri masalların son derece saf ve orijinal hâleriyle bırakıldıklarını ve masallara herhangi bir ekleme ya da çıkartma yapmadıklarını dile getirmişlerdir. 1819 yılındaki baskının önsözü ise biraz daha farklıdır. Bu baskıda Grimm’ler derledikleri masalların aslına gösterdikleri sadakat konusunda o kadar da ısrarcı davranmazlar. Hatta bu baskıda bazı masallardaki bir takım öğelerin çocuklar için uygun olmadığını belirterek uygunsuz yerleri çıkardıklarını ifade etmişlerdir. Bu baskıları takip eden diğerlerinde ise masallar iyiden iyiyeye aile ve çocuk yaşantısına uygun hâle getirilmiştir (204).

Tatar’ın bu gözlemlerinden iki yıl sonra Alan Dundes, Grimm Kardeşlerin yaptığı şeyin aslında *fakelore* yani sahte folklor olduğunu söyleyecektir. Dundes, “Fakelore Fabrikasyonu” başlıklı makalesinde Grimm’lerin halkbilimine yaptığı katkıların hakkını teslim eder ancak yaptıklarının da sahte folklor olduğunu söylemekten kaçınmaz (75). Dundes’in iddiaları da Tatar’ınkilere benzerdir. Dundes bu iddialarını şu biçimde ifade etmektedir:

Kutsal Grimm masallarının kuraları üzerine yapılan kapsamlı bir çalışmada buna benzer pek çok tutarsızlık ortaya çıkar. Bunun yanı sıra Grimm’lerin sadece köylülerin ağzından anlamlı bir şekilde topladıkları hikâyeleri değiştirmekle kalmayıp kaynak kişi bilgilerini de değiştirdiklerine dair kanıtlar vardır. Örneğin, Dorethea Viehmann’ın hafızasındaki eski Hessian hikâyelerini aktaran ideal bir anlatıcısı olduğunu söylediler, oysaki onun, orta sınıftan okuma yazma bilen, eğitilmiş ana dili Almanca değil, Fransızca olan biri olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Grimm’lerin suçları; gerçek kaynaklarının kimliğini değiştirmek ve orijinal alan çalışması notlarını tah-

rip etmekte. Elis’e göre “Grimm’ler, istekleri doğrultusunda kaynak metinlerin şekillerini içeriklerini değiştirerek, bazen de metinlerin hacmini iki, hatta üç katına çıkararak büyük ölçüde karmaşıktırdıkları ve yeniden yazdıkları bu metinlerin aslına ulaşılmaması için de” notları imha ettiler. Özetle Grimm’ler, onu sadece keşfetmiş görünerek ulusal bir Alman abidesi yaratmaya çalıştılar ve daha sonra da hiç kimse onu yıkmak istemedi. Halkbilimcilerin bu gerçekleri gizleyerek, Grimm’leri folklorun ışıklı bilim adamları olarak göklere çıkarmayı tercih ettikleri doğrudur. (76)

Grimm Kardeşlerin yaptığı çalışma bir boyutuyla Dundes’in ileri sürdüğü gibi “fake” yani sahte bir folklor çalışması olarak yorumlanabilir. Ancak sahtelik Grimm’lerin masallara yaptıklarında değil, bir disiplin olarak o dönemlerde yeni yeni kurumsallaşan halkbilimine yaptıklarında aranmalıdır. Sorunlu olan nokta, Grimm’lerin masallarla ya da kaynak kişilerle kurdukları ilişki değildir. Bu noktada onlar kendilerinden öncekilerin masalla kurduğu ilişkiden daha farklı bir ilişki kurmamışlardır. Grimm’lerin halkbilimcilere “biz bu masalları hiç değiştirmedik, aslına sadık kalarak aktardık, ekleme ve çıkarma yapmadık” diyerek bir anlamda sahtecilik yaptıkları kabul edilebilir. Ne var ki Grimm’ler, daha önce Tatar’ın ifadesiyle aktarıldığı gibi kitaplarının ikinci baskısının ön sözünde stratejilerini değiştirdiklerinin işaretlerini vermişlerdir. Grimm’ler sadece bu noktada halkbilimcileri yanıltarak uzun süre halkbiliminin bilge aynasının, “Evet kardeşler! En haktan ve en özgün olan masalı siz derlediniz!” demesine neden olmuşlardır. Kaldı ki bu durumun halkbilimciler tarafından mı yaratıldığı yoksa halkbilimcilerin bu yanılsamadan hoşnut oldukları için mi uzun yıllar sessiz kaldıkları hususu da ayrı bir tartışma konusudur. Aslında

onların masallarla ilişkileri kendilerinin önceki Strapola ya da Perrault'nun masalla kurduğu ilişkiden çok da farklı değildir. Onlar da tıpkı kendi öncelleri gibi “köylü ve kaba saba” olanı “erdemli ve ahlaklı” bir biçime dönüştürmüşler ve tekrar “halkın” kullanımına sunmuşlardır.

Masal, Grimm'lerden sonra da aynı kadere sahip olmuştur. Örneğin Grimm Kardeşlerden hemen sonra âdeta onların misyonunun tamamlayıcısı olarak görülen Hans Christian Andersen (1805-1875) çocuk edebiyatının yapıtları arasında yer alan *Andersen Masalları*'nı kaleme almıştır. Bunun dışında 1888-1891 yıllarında basılan Oscar Wilde'in hikâyeleri de Grimm Kardeşler ve Andersen'den ilham almıştır. Bu liste çağımıza kadar birbirine bağlı halkalar gibi uzatılabilir. Ancak burada vurgulanması gereken bazı noktalar vardır. Bunlardan biri, Grimm Kardeşlerin popülerleşmesinin daha sonraki yüzyıllarda yazılı masal geleneğinin gelişerek dönüşmesine neden olduğudur. Diğer nokta ise, Grimm'lerden yürütülen sahte folklor tartışmalarının sahteliğiyle ilgilidir. Grimm Kardeşler, kitaplarının ikinci baskısında masallarını direkt halktan toplamadıklarını itiraf ettiklerine göre bu tartışmanın geçerliliği sorgulanmalıdır. Grimm Kardeşleri yalnızca sahte folklor bağlamında ele almak yerine yaptıkları işe, bugün kültür endüstrisi ve çocuk eğitimi gibi pek çok alanın da masallardan faydalandığını kabul ederek bakmak gerekir. Bu noktada Walt Disney'in masala yaklaşımı Grimm'lerinden çok da farklı değerlendirilmemelidir. Bugün Disney'in büyüdü dünyasında da masallar kültür endüstrisinin arzu ve istekleri doğrultusunda kullanılmaktadır.

Tüm bu tartışmalar Grimm Kardeşlerin *Pamuk Prenses* masalındaki üvey annenin, “Ayna ayna söyle bana bu

dünyada benden güzel var mı?” sözlerini hatırlatmaktadır. Bu söz Grimm'lerin masal dünyasındaki varoluşlarının bir özeti gibidir. Şüphesiz bu aynada yalnızca Grimm Kardeşler kendilerine bakmazlar. Onları bu aynanın önüne yerleştirenler masal araştırmacıları olmuştur. İlk bakışta oldukça iddialı ve romantik görünen bu sav, Grimm Kardeşlerin şöhreti düşünüldüğünde daha farklı yorumlanabilir. Masal araştırmalarının genelde Grimm Kardeşlerin derlemeleriyle başlatıldığı görüşü sorgulanmadan kabul görmüştür. Yukarıda söz edildiği gibi Batılı araştırmacılar Grimm Kardeşlerin tahtını sarsacak pek çok çalışma yapmışlardır. Sonuçta Grimm Kardeşlerin sahte folklor üretmekten çok kendilerinden önceki masal yazma geleneğini takip ettikleri görülmüştür. Bu bağlamda Grimm'leri ne göklere çıkartmak ne de yermek gerekmektedir. Onların masal çalışmalarının miladı olmadıkları artık pek çok ülkede kabul görmüştür. Ne yazık ki, Türk masal araştırmacıları tarafından bu klişe hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Elbette masalların varsa hâlâ sahadan derlenerek oldukları gibi korunmaları fikri geçerlidir. Fakat artık bu tartışmaların ve klasik araştırma yöntemlerinin bir adım ötesine geçerek Grimm Kardeşlere ve masalın yazılı bir tür olarak evrimleşme sürecine uygulamalı halkbilimi yöntemleriyle yaklaşılmasının masalı yeniden okunabilir, dinlenebilir, izlenebilir, anlatılabilir bir türe dönüştürebileceği hatırlanmalıdır. Bu nedenle Türk masallarının uygulama, gösterim ve sürdürülebilir olma gibi farklı eksenlerde de değerlendirilmesi elzemdir. Çünkü bu tür esnek ve farklı bakış açıları, artık neredeyse hiç anlatılmayan ve okunmayan masallara dönüşen Türk masallarının ve masal çalışmalarının ufkunu aydınlatacak ve kaderini değiştirecek güce sahiptir.

NOTLAR

- 1 Türkçede ilk bakışta *literary* teriminin çevirisi “edebî” kelimesiyle karşılanmalıymış gibi görünüyor. Ne var ki burada kastedilen yazıya aktarılan, aktarılrken de değiştirilen masal türüdür. Bu nedenle makalede *literary fairy tale* terimi karşılığı olarak “yazılı masal” ifadesi kullanılacaktır. Her ne kadar “yazılı masal” terimi yeterince tatmin edici görünmese de bugüne kadar Türkçede yapılan ayrıntılı bir araştırma olmadığı için bu terimi kullanmak bir zorunluluğa dönüşmektedir. Bu tartışmanın incelikleri için bkz. Ong, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözlün Teknolojileşmesi*. çev. Sema Postacıoğlu Banon. İstanbul: Metis Yayınları, 1995.
- 2 Bu konuda ayrıntılı bilgi Saim Sakaçoğlu'nun *Masal Araştırmaları ve Gümüşhane ve Bayburt Masalları* adlı kitaplarında bulunabilir. Sakaçoğlu titiz bir çalışmayla masal tarihindeki pek çok yazma hakkında bilgi vermiştir.
- 3 Marzolph, çeşitli kaynaklardan elde ettiği ek kantlara da dayanarak metinlerin tarihi gelişimini şu biçimde sunar: Aslı Farsça olan eser milattan sonra 8. yy'dan önce İslamlaşmış Arapçaya çevrilir ve bu esnada çeşitli eserlerden de malzeme eklenir. On ikinci yüzyıla gelindiğinde eser kesinlikle *Alf Laylawaya-layla (Binbir Gece Masalları)* başlığını almıştır. Bu da 1150 yıllarında Kahire'deki Yahudi bir kitapçının müşterilerinden birine kiraladığı sırada defterine aldığı nottan anlaşılmaktadır (16).

KAYNAKÇA

- Bottigheimer, B. Ruth. “From Gold to Guilt: The Forces Which Reshaped Grimm's Tales”. Ed. James McGlathery. *The Brothers Grimm and the Folklore*. Chicago: Universty of Illinois, 1988. 192-204.
- Dédh, Linda. “What Did the Grimm Brothers Give to and Take From the Folk?” *The Brothers Grimm and the Folklore*. Ed. James McGlathery. Chicago: University of Illinois, 1988. 66-91.
- Dundes, Alan. “Fakelore Fabrikasyonu”. Çev. Selcan Gürçayır ve Aşlı Uçar. *Folklorun Sahtesi: Fakelore*. Haz. Selcan Gürçayır. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2007.
- Duymaz, Recep. *Muhayyelat Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Arma Yayınları, 1999.
- Dorson, Richard. “İdeolojik Kuram”. *Günümüz Folklor Kuramları*. Çev. Selcan Gürçayır. Yeliz Özay. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2006.
- Haase, Donald (ed). *The Reception of Grimms' Fairy Tales: Responses, Reactions, Revisions*. Michigan: Wayne State University Press, 1993.
- Kalpakkı, Mehmet ve Neslihan Demirkol Sönmez (haz.). *Binbir Geceye Bakışlar*. İstanbul: Turkuaz Yayınları 2010.
- Korkmaz, Nurseli Gamze. “Kolsuz Hanım' Üzerine

- Yazılı Kültür ve Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Bir Çalışma”. *Milli Folklor*. 2009, Yıl 21, Sayı, 83.54-61.
- Lane, Marcia. *Picturing the Rose. A Way of Looking at Fairy Tales*. Wilson Company, 1993.
- Marzolph, Ulrich. “Uluslararası Hikâye Anlatımında Bir Anıt Olarak Binbir Gece Masalları”. *Binbir Geceye Bakışlar*. Haz. Mehmet Kalpaklı ve Neslihan Demirkol Sönmez. İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2010. 13-31.
- McGlathery, James. *The Brothers Grimm and the Folklore*. Chicago: Universty of Illinois, 1988. 66-91.
- Oğuz, Öcal. “Türkiye'de Mit ve Masal Çalışmaları veya Bir Olumsuzlama ve Tek-Tipleştirme Öyküsü”. *Milli Folklor*. 2010. Yıl 22, Sayı 85. 36-45.
- Ong, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözlün Teknolojileşmesi*. Çev. Sema Postacıoğlu Banon. İstanbul: Metis Yayınları, 1995.
- Rölleke, Heinz. “New Results of Research on Grimms' Fairy Tales”. Ed. James McGlathery. *The Brothers Grimm and the Folklore*. Chicago: Universty of Illinois, 1988. 101-111.
- Sakaçoğlu, Saim. *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- _____. *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- Tansel, Fevziye Abdullah. *Ziya Gökalp Külliyyatı. Şiirler ve Halk Masalları*. Ankara: TTK Yayınları, 1989.
- Tatar, Maria. *The Hard Facts of the Grimm's Fairy Tales*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1987.
- Velten, Harry. “The Influence of Charles Perrault's *Contes de ma Mère L'oise* on German Folklore” *The Great Fairy Tale Tradition: From Strapola and Basile to the Brothers Grimm*. ed. Jack Zipes. New York: Norton and Company, 2001.
- Zalazar, Geraldine K. *One Fairy Story Too Many: The Brothers Grimm and Their Tales*. By. John M. Ellis. *Studies in the Humanities*, 1985, Vol. 12 Issue 2.
- Zipes, Jack. *Fairy Tales and Art od Subversion: The Classical genre for Children and the Process of Civilization*. New York: Routledge, 1983.
- _____. ed. *The Great Fairy Tale Tradition: From Strapola and Basile to the Brothers Grimm*. New York: Norton and Company, 2001.
- _____. *When Derams Come True: Classical Fairy Tales and Their Tradition*. London: Routledge, 1999.
- Ziya, Gökalp. “Halkiyat I. Masallar”. *Makaleler VII*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 1982, 267-270.
- Zülch-Köhler, Ines. “Heinrich Pröhle: A Successor to the Brothers Grimm” ed. Haase, Donald. *The Reception of Grimms' Fairy Tales: Responses, Reactions, Revisions*. Michigan: Wayne State University Press, 1993.